

idézett irodalmi hagyomány jelenlétét a szöveg folyamatosan leleplezi, mi több: tálcán kínálja, az olvasó a szövegek hol izgalmas, hol untató játéka közben figyelni tud a hit megkísértést túlélő erejére: „A pap előtt egy kehelynek kell lennie, benne néhány korty olcsó, dobozos chilei bor, ami e pillanatban a Betlehemben született megváltó sűrű és sós vére, meg kell enni és inni, ha másképpen nem megy, ha felfogni nem lehet, meg kell emészteni.”

Erős Kinga

KÍSÉRTÉS AZ ALFÖLDÖN

Míg Grecsó Krisztián első regényében, az *Isten hozott*ban (Magvető, 2005) a látomások, képsorok, rövid mozaikszerű történetek úgy vetültek egymásra, hogy puzzle-szerűen adták ki az elbeszélte történetet, addig második regényében, a *Tánciskolában* a hagyományos, lineáris történetvezetést választja. A *Tánciskola* nevelődési regény, főhőse, dr. Voith József, a fiatal jogász sorsát követheti nyomon az olvasó a mintegy fél évet felölelő regényidőben. A szegedi egyetemen végzett fiatal ember cseppet sem mondható sikeresnek, kövérkés, kopaszodó, amolyan jófiú, akire illik a mondás: ha leteszik, ott marad. Bár szeretne Szegeden maradni, nem teheti, hiszen álláshoz csak édesanyja testvérének segítségével jut. Így kerül a tótvárosi ügyészségre fogalmazónak, a nagybácsi, Szalma Lajos földrajz—testnevelés szakos tanár pártfogoltjaként. „Tótvárossal kapcsolatban Jocó minden balsejtelme igazolódni látszott. Egy középváros, ahol nem érdemes élni, mert olyan konokul zártak az emberek, akár egy faluban; de a magány, a förtelmes egyedüllét úgy is lehet rossz, ahogy egy nagyvárosban.”

Grecsó Krisztián hozott anyagból dolgozik, ez kétségtelen, arról ír, amit ismer, az Alföldről, s míg az *Isten hozott* egy alföldi faluban játszódik, a *Tánciskolában* egy alföldi kisvárost mutat be. Sok tekintetben nem mond újat, mégis ízzel és lendülettel beszéli el azokat a közhelyeket, amelyeket a magyar kisvárosról ismerünk. A hogyan kérdése pedig

lényeges. A regény második fejezetének első lapjain, a város bemutatását olvasva óhatatlanul eszembe jut Kőrösi Zoltán *Budapest, nőváros* című kötete, s a szép mondatokat beárnyékolja a gondolat, hogy ilyet már olvastam valahol. „Vannak női városok és vannak férfivárosok is, némelyikről csak hosszú tapasztalás révén derülhet ki, hová is tartozik, sőt, van olyan, hogy egy város az idő múlásával megváltoztatja a nemét, olykor csak apróságok döntenek, Budapest például egy hervadófélben szomorkodó asszony, aki időnként a sminkkészletéhez nyúl, s megrázza magát, ezt akárki megláthatja, ha a Dunára néz, a Margitsziget bozontjára, a melleket formázó budai hegyekre” — írja Kőrösi. Grecsó pedig így fogalmaz Tótvárosról: „Az Alföldön asszonyok a városok, nem kamaszlányok, mint a Dunántúlon. [...] Tótváros pedig szikár, apró testű, mégis dús keblű anya, aki ha haragszik, úgy a combja közé szorít, hogy megakad benned a szusz.” A *Tánciskolában* — amint honlapján Grecsó megemlíti — Bereményi Géza-, Albert Camus-, Csukás István-, Miguel de Cervantes-, Darvasi László-, Esterházy Péter-, Kardos G. György-, Krúdy Gyula-, Lénárd Sándor-, Arundhati Roy-, Móricz Zsigmond-, Nádasdy Ádám-, Szabó Magda-, Szophoklész-, Lev Tolsztoj- és Vámos Miklós-utalások találhatóak, s torzított formában felhasznált mondatokat Thomas Mann *Doktor Faustus* című regényéből is, de ez az említett részletet leszámítva nem zavaró, mert azokat úgy illeszti az elbeszélésbe, hogy az olvasónak nem jutnak eszébe e szerzők név szerint (csak Mann, de ő más okból), és nem rohan a könyvespolchoz régi olvasmányait fellapozni, azzal az érzéssel, mintha nem először találkozna Grecsó szövegével.

Jocó új életet kezd ebben a kisvárosban, számára ez az élet sokszor kiismerhetetlenül kusza, s nehézségei támadnak munkahelyi, emberi kapcsolatainak alakításában félszége, tapasztalatlansága miatt. Szalma Lajos a regény kétségkívül legkidolgozottabb alakja, mindenben ellentéte Jocónak; az ötvenes éveit végén járó férfi kisvárosi értelmiségi, kocsmaasztali filozófus, hobbitelkén kábítószereket kotyvaszt és fogyaszt, különös szeánszaiba Jocót is beavatja. Vagány nőcsábász, aki pártfogója lesz a fiúnak, barátnőt is szerez neki, de megvámolja, s számtalan kalandba keveri őt, eltervezve és felkínálva egy olyan életet a fiúnak, amelyet maga tart helyénvalónak. Már az első kábítószeres kaland alkalmával, amelyre Szalma Lajos hétvégi házában kerül sor, Jocót megkísérti az ördög. Az a tény, hogy a nagybácsi kutyáját Devilnek hívják, szintén azt a problémakört szolgálja, melyet Grecsó regénye fő témájaként választ: képes lesz-e Jocó a helyes utat választani,

leválni az ördög karmesteréről, Lajos bácsiról (a regénycím így nyer értelmet), és elindulnia a maga útján. A regényszövegetek ez a szála fölösleges, hiszen miként Grecsó előző regényének hőse, Gergely, úgy Jocó is önazonosságát keresi, s éppen ezért olyan kérdésekkel szembe-sül, amelyekre csak maga válaszolhat. Mindenféle Faust-történet nélkül is élvezetes olvasmány lenne ez a regény, sőt talán létezőbb, eredetibb és hitelesebb is, megóvva a szerzőt a sablonok veszélyétől, elkerülhetővé téve a regény végén a már-már giccses templomi jelenetet. Az ördög a szerző akaratából azonban folyton megjelenik e regény lapjain, a legképtelenebb és legváratlanabb szituációkban. Jocót Lajos bácsi román feketemunkások közé viszi a határszélre, ahol méltóságuktól megfosztott emberek rabszolgaként dolgoznak. Éppen ottlétkor jelennek meg a határőrség emberei, s Jocóéknak a munkásokkal együtt az utolsó pillanatban sikerül bemenekülniük egy föld alatti rejtett pincébe, ahol vészesen fogy a levegő. Ebben a szűk, sötét helyiségben találkozik az albínóval, akinek halotta a szívritmusát és érezte, hogy egyre hidegebb árad belőle. „Az albínó kinyújtotta kezét, és elkapta Jocó tarkóját. Jéghideg volt a tenyere. [...] A bőre szinte megperzselődött az áradó fagytól. Az albínó megszólalt. Vékony éneklős hangon beszélt. Magyarul nevetségesen hangzott volna, bármit mond. De a latinus román inkább fennköltnek hatott.” Ritkán fordulnak elő magyar regényben román mondatok, ezért is örültem volna annak, ha az a néhány mondat nem hibás — s most nem a betűhibára gondolok, amely a leggondosabb műhelyben is előfordulhat, s most is következetesen becsúsztott —, miként az albínó mondatának fordítása sem. A lábjegyzetben így szerepel a fordítás: „Megtagadlak! Minden élő pusztulást érdemel. Ha Isten igazságos lenne, nem volna semmi.” Az utolsó román mondat értelme pedig valójában ez: 'Ha Isten igazságot tenne (szolgáltatna), nem lenne (létezne) semmi.' Hajszálnyi hibák, de az amúgy sem egyszerű értelmezést megnehezítik, hiszen az albínó is egy a szerencsétlen kiszolgáltatottak és megnyomorítottak közül, aki nem rendelkezhet sorsa, akarata fölött. Mindezzel együtt az albínó figurája telitalálat, az egyetlen „ördögös” rész e regényből, amely hiteles. Éppen mert a román ortodoxia népi vallásossága szólal meg általa oly módon, ahogy ma is létezik és működik a tanulatlan, egyszerű emberek között, teli babonákkal, átkokkal és átoklevételekkel, szemmelveréssel és „misecsinalással”.

Miként a sátáni szál, úgy tűnik erőltetettnek a cigánylány és a mozgássérült Judit alakja is. Jocó apja megtáncoltat egy cigánylányt, és

hentereg is vele, de nem teszi magáévá, ám mindez kitudódik, és a fiú édesapjának egzisztenciája ellehetetlenül: kirúgják a vasboltból, kénytelen a nyugdíjazása előtt néhány évvel kényszervállalkozóvá válni, s egy tanyán biofarmot próbál létrehozni, ám egy banális balesetben meghal. Jocó, miközben Lajos bácsi és haverjai a cigánytelepen rá akarnak ijeszteni a lányka családjára, éppen ezzel a lánnyal szerelmeskedik, s veszíti el szüzességét. Később, véletlenszerűen találkozik egy boltban a lánnyal, aki már férjhez ment, terhes, s azt állítja, hogy a fiú a gyerek apja. Az utóbbi történet befejezetlen marad, s a továbbiakban nem olvashatunk arról, hogy a fiú miként viszonyul mindehhez.

Jocó Juditot akkor próbálja magáévá tenni, amikor már sok tekintetben mesterére hasonlít, de már kezd fellázadni Szalma Lajos ellen. Éppen ezért tűnik túlságosan is kimódoltnak a tolókcocsis lány alakja, aki a tisztaságot, a helyes utat kínálja, s akinek kapcsán az olvasó szájába rágatik: igen, az a helyes, ha őt választja, s nem a kacér Ildikót. Miért is? Mert mozgássérült. Ez egy olyan olcsó trükk, amellyel az olvasó könnyen befolyásolható, s az író moralizálva, az emberi jóérzésben bízva löki hősét e lány karjaiba, felkínálva a megigazulás lehetőségét. A történet e szálának kidolgozása arra emlékeztet, amikor Erdős Renée fülledt, erotikus írásaiban a katolicizmus jegyében terelte rendre hősnőit kisszerű megoldások felé, mert a jóérzés és az erkölcs ezt diktálta. Ez esetben az olvasói szimpátia támasztása, a nyomorúság bemutatása által az emberségre való apellálás nem elegáns megoldás. Túl egyértelmű. S ez az egyértelműség gyengíti e regényt. Grecsóknak nem lenne szabad moralizálnia, s bár tény, hogy nevelési regényt próbált írni, és ez sok tekintetben sikerült is, olykor mégis a tanmese irányába alakította történetét. Hiszen a fiú végül helyesen választ, megtagadja mesterét, a sátán karmesterét, szétválík jó és rossz, helyes és helytelen, s az úrfelmutatáskor már az olvasó tekintete is bepárasodik. Csak éppen az elbeszélő választja a könnyebbik utat. Miként az *Isten hozott* című regény végén a zsidó szál is fölösleges volt. Bár érthető is, hiszen könnyebbé tette a múltját vesztett, identitását kereső fiú történetének megoldását és olvasói megértését, miként ebben az esetben is a mozgássérült lány alakjával újra az evidencia csapdájába lépve. Hogy a jó végképp elkülönüljön a rossztól, végül megtudhatjuk azt is, hogy a lány bénaságának okozója közvetve Szalma Lajos. Ez a regény egyik leggyengébb pontja: Grecsó túl keveset mer az olvasóra bízni, túl sokszor magyarázza, hogy ki miért cselekszik akként, ahogy, illetve ki miért gondolja azt, amit.

Figyelemre méltó Jocó figurájának megrajzolása, hiteles, mint azok a részek is, amelyekben elbeszéli a fiú munkahelyi beilleszkedésének történetét, s barátkozását a városi potentátokkal. Életszerű képek ezek — hogyan próbálja a város elitje magához édesgetni a fiút, aki naivan közelít mindenkire, s aki főnöknőjének célzásait sem érti, amikor az asszony arra kéri, hogy legyen hozzá kedves. Az iskolaévek zárt világából beleszokni az apró, de annál komolyabb emberi játszmákba nagy kihívás, s ennek bemutatását Grecsó ügyesen oldja meg.

Grecsó Krisztián prózájának erőssége mesélőkedvében keresendő, megfigyelőképessége, az apró részletek elbeszélése adják e regény lendületét. Sokszor és sokat esznek e regény lapjain, s erről szép, lendületes, pontos leírásokat olvashatunk.

Érkezik a test ünnepe, a gyomor gyönyörű imája. Jocó azt a pillanatot kedveli leginkább, amikor a tálban a húsleves, gyönyörűség figyelni, ahogy az aranyló zsírfoltok elcsúsznak egymáson, keringőznek és ömlik a gőz. Egy mázas, füles edényben külön a zöldségek: hosszúkára vágva a répa és a gyökér, gumóban a zeller és a krumppli, a petrezselyemzöldje batyuba kötve, a kelkáposztalevelek omlásra főve, ahogyan a karfiol virágai, és az előre beirdalt vörös-hagymafej.

Jocó szülővárosáról, Feketevárosról, és annak békáiról, a „békák Waterloo-járól” igen plasztikusan szól.

A legszebb, amikor az ártér nyárfái mögé még nem bújik el egészen a nap, és a mézessárga fényben jól látható, hogy annyi varangy és levelibéka tajtékzik a városba vezető aszfalton, hogy úgy tűnik, élő szőnyeg, nem egy svájci nagyvállalat becses magánútja. [...] A templom és a gimnázium ligetes háromszögében a békák riogatták a süldőlányokat, a lusta Tisza-part felé közeledve élt az út, tán még az ártéri táblákon búslakodó napraforgók is azért bámulták olyan égett képpel a szikes, repedezett földet, hogy meglássák, mitől hullámzik.

E mesélőkedv teszi ígéretes regényíróvá Grecsót, hiszen a *Tánciskola* minden gyengeségével együtt remek példája annak, hogy érdemes visszatérni az elbeszélő próza hagyományaihoz, megtartva a beszédmód személyességét, az intertextualitást, a szövegek közti kapcsola-

tok keresésének szándékát. „Az ember azt hiszem, soha nem fog ráunni a történetmondásra és -hallgatásra” — fogalmazott Borges, s úgy vélem, Grecsó ezt ismerte fel, amikor a kor divatjától eltérően egy hosszú, lineáris történetet elmesélésébe kezdett. Kétségtelen, hogy regényének fikciós szála gyengébb, s úgy tűnik, arról tud hitelesen, jól mesélni, amit ismer, amit maga is megtapasztalt. Kérdés persze, hogy az Alföld világa, amit szeretettel, pontosan rajzol meg, s azok a történetek, amelyeket úgy beszél el, hogy az a benyomásom támad, azok csak ott, abban a környezetben történhetnek meg, meddig tartanak ki. Elkerüli-e majd az ismétlés csapdait? Remélem igen, mert mesélni tud.